

[...] Čo nového priniesol Dostojevskij, čo ho robí tým, kým je? Ak dnes naisto vieme, že nie je z najzaujímavejších, lež najväčších spisovateľov, a to navzdory drásavému a nezvyčajnému životnému obsahu svojich románov, pri ktorých naozaj nemožno povedať: taký je život, ale „len“ aj taký je život; ak sa zistilo, že nech akékoľvek idey či koncepcie možno v ňom nájsť, nie sú ony jeho základnou silou, ak je jasné, že moc tohto autora nad dušami je v spôsobe, akým zvládol svoju látku, a nie v tom, že jeho témy samy, bez autorovej pomoci, v svojom koreni sú otriasajúce – potom to nové je „stránka umelecká“: akokoľvek, Dostojevskij je na prvom mieste umelcom a básnikom.

Aj najvýznamnejší európski románopisci postupovali v tvorbe postáv v podstate tak ako francúzska klasická tragédia XVII. veku: ich postavy sú ľudia s určitou jednou prevládajúcou vlastnosťou, ľudia, poverení svojimi tvorcami niečo zosobňovať. Pretože románopisec má potrebu logizovať, štylizovať a generalizovať – pretože je táto potreba jeho potrebou vedúcou – a pretože je človek preňho predovšetkým niekto, zasadený do určitých súvislostí a vzťahov sociálnych, ukazuje v profesorovi hlavne profesora a profesorskosť, v diplomatovi diplomata a diplomatičnosť. Smeruje nie tak k charakterom, ako k typom a symbolom. Aj najznámejšie postavy európskej poézie a prózy cítíme symbolicky a paradigmaticky: nech je to Don Quijote, Hamlet, Don Juan, nech je to Faust. S tým súvisia významné dôsledky: tu je možné predísť logiku autorovu a vyrátať si, čo tá alebo oná postava v danej chvíli urobí; možné je to preto, lebo postava má priveľmi logiku autorovu, a nie svoju vlastnú, t.j. spisovateľ má svoje postavy priveľmi v rukách; a súvisí s tým aj to, že naše, čitateľské mravné hľadisko nie je uvádzané do rozpakov, vieme, kto je dobrý a zlý a kto nie. Nič z toho nenájde v Dostojevskom, on túto metódu úplne prevrátil. Nepozná človeka z jedného kusa, jeho ľudia sú plní rozporov a protikladov, nelogičnosti a výbuchov; sú víriví, extrémni, chaotickí, mnohostranní. A mnohostranné zrkadlenie Dostojevského ukáže, ako v nich žije vedľa seba najhrubšia animálnosť s najvysostejšou metafyzickou potrebou, ukáže rozum i srdce, ideový i pudový život svojich hrdinov. Vidíme, čo robia teraz, v tejto chvíli – chcieť vedieť, čo budú robiť a ako, znamená chcieť vedieť, kedy vybuchne hrom a aká bude krivka jeho dráhy. Naše, povedzme, západné mravné kritérium musí podstúpiť zásadnú skúšku prehodnocovateľskú; lebo Dostojevskij síce nesúdi ľudí, nehovorí o spravodlivých a zatratených, ale má zrejme svojich vyvolencov, pre ktorých bije jeho srdce. Nemám rád, tak vraví, vlašných; tých, čo sa rujú o moc, slávu, peniaze, šťastie; mám rád horúcich, náruživých zbesilých; tých, ktorým „netreba miliónov, ale treba im rozriešiť myšlienku“. Týmto druhým bude odpustené všetko, nech by sa dopustili čohokoľvek; bude im odpustené, lebo sa púšťajú za pasy s tým, čo každého z nich a z nás prerastá; bude im odpustené, lebo vzrušenie a vytrženie, v ktorom žijú, nepôsobí v praktickom a osožnom, ale v ich hlade po absolútnom živote, po Bohu, po večnosti. Nielen Ivan Karamazov, ale každá postava Dostojevského chce, ako vraví Ivan: „milovať život väčmi ako jeho zmysel“. Hovorí niečo iného starc Zosima? „Rád sa hádž na zem a bozkávaj ju. Zem bozkávaj a ustavične, nenásytne ľúb...“

(Porfirij radí Raskoľnikovi: „Nemudrujte ..., oddajte sa životu priamo, bez rozmýšľania.“ A v epilógu hovorí Dostojevskij o Raskoľnikovovi, že „iba cítil. Miesto dialektiky nastúpil život.“) Nezostávame však s Dostojevským na tomto stupni, jeho osoby sa chcú pretrpieť a premučiť ešte ďalej: každá z nich zápasí o Boha a všetky šialene, závratne, v citovom a myšlienkovom tranze búchajú na brány večnosti. Život, Boh, večnosť sú bolestné hroty, o ktoré skrývajú svoje telá i duše. Ak je niekto vylúčený z lásky Dostojevského, sú to len indiferentní, tí, ktorých Boh a večnosť nepáčia, tí, ktorí nie sú ani s Bohom ani proti nemu, ale bez neho. [...]

Alexander Matuška: Dielo II, Tatran, Bratislava 1990, s. 500 – 502 (text nebol redakčne upravovaný).

VÝBEROVÁ BIBLIOGRAFIA O DOSTOJEVSKOM

- [1] ČERVEŇÁK, A.: Tajomstvo Dostojevského. Nitra 1991.
- [2] KAUTMAN, F.: F. M. Dostojevskij – věčný problém člověka. Praha 1992.
- [3] KOPANIČÁK, J.: Dostojevskij a dnešok. Bratislava 1994.
- [4] DOSTOJEVSKIJ. Materialy i issledovanija. Tom 11, Sankt-Peterburg 1994.
- [5] Dostojevskij i mirovaja kul'tura. Aľmanach, č. 1, 2, Sankt-Peterburg 1993.
- [6] Dostojevskij i mirovaja kul'tura. Aľmanach, č. 3, Moskva 1994.
- [7] BELYJ, A.: Ibsen i Dostojevskij. In: Belyj, A.: Simvolizm kak miroponimanie. Moskva 1994.
- [8] BERĎAJEV, N.: Mirosozercanie Dostojevskogo. In: Berďajev, N.: Filosofija tvorčestva, kul'tury i iskusstva. Tom 2, Moskva 1994.
- [9] BERĎAJEV, N.: Stavrogin. In: Berďajev, N.: Filosofija tvorčestva, kul'tury i iskusstva. Tom 2, Moskva 1994.
- [10] BOKŠICKIJ, A.: Otkrovenie Ivana Karamazova. In: Metafizika Peterburga. Sankt-Peterburg 1993.
- [11] BULGAKOV, S.: Ivan Karamazov (v romane Dostojevskogo *Bratja Karamazovy*) kak filosofskij tip. In: Bulgakov, S.: Izbrannyje staťi. Tom 2, Moskva 1993.
- [12] GORIČEVA, T.: Dostojevskij. Russkaja „fenomenologija ducha“. In: Sfinks 1994, č. 1, Sankt-Peterburg.
- [13] IGNATOV, A.: Čort i sverščelovek. Predčuvstvie totalitarizma Dostojevskim i Nietzsche. In: Voprosy filosofii 1993, č. 4.
- [14] KIRSANOVA, L.: Semejnij roman „nevrotika“. (Opyt psichoanalitičeskogo pročtenia romana F. Dostojevskogo „Prestuplenie i nakazanie“.) In: Metafizika Peterburga. Sankt-Peterburg 1993.
- [15] LOSSKIJ, N.: Dostojevskij i jeho christianskoje miroponimanie. In: Losskij, N.: Bog i mirovoje zlo. Moskva 1994.
- [16] ROZENBLEUM, L.: „Krasota spasiot mir“ (O „simvole very“ F. M. Dostojevskogo). In: Voprosy literatury 1991, č. 11-12.
- [17] Russkije emigranty o Dostojevskom. Sankt-Peterburg 1994.
- [18] SLONIM, M.: Tri ľubvi Dostojevskogo. Moskva 1991.
- [19] SOLOVJOV, V.: Tri reči v pamjat' Dostojevskogo. In: Solovjov, V.: Izbrannoje. Moskva 1990.
- [20] ŠESTOV, L.: Dostojevskij i Nietzsche (Filosofia tragedii). In: Šestov, L.: Izbrannyje sočinenia. Moskva 1993.
- [21] TVARDOVSKAJA, V.: Dostojevskij v obščestvennoj žizni Rossii 1861-1881. Moskva 1990.
- [22] ANDRUSIEWICZ, A.: Mit Rosji. Studia z dziejów i filozofii rosyjskich elit. Tom 1-2, Rzeszów 1994.